

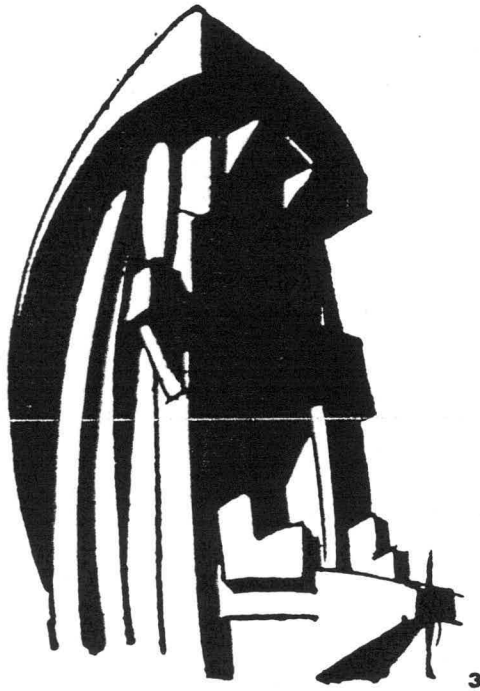
MANİFESTONUN FENOMENOLOJİSİNE GİRİŞ BAŞLANGICI

Uğur Tanyelli

Bir manifestoyu manifesto kılan "sine qua non" iki ana nitelik var: Birincisi, manifesto bir siyasal inanç formülasyonu olmak zorunda; ikincisiyse, hitap ettiği kitle veya gruba muhaliflerin ortadan kaldırılmasını öneren bir eylem çağrısını içermesi gerekiyor. Hal böyle olunca, ilk gerçek manifestonun kuşkusuz, Marx ve Engels'in Komünist Manifesto'su olduğu söylenebilir. 20.yüzyıl başlarının o büyük manifesto yazım furyası sırasında üretilen neredeyse tüm manifestoların onu örnek almasının nedeni de bu olmalıdır. Gerçekten de, hemen hemen bütün sanat manifestolarının tonalite olarak tümüyle, içerik olarak kısmen Marx ve Engels'in ortaya koyduğu metne çok şey borçlu olduğu açıktır. Hatta, sanatçı gruplarının kendi görüşlerini açıkladıkları metinleri bildiri ya da program gibi daha masum sözcüklerle nitelemek yerine manifesto diye adlandırmaları bile, Komünist Manifesto'nun vurucu ve keskin diline bir gönderme yapma kaygısıyla bağlantılıdır herhalde. İlk bakışta "sanat manifestosu" sözü kulağa

yadırgatıcı geliyor. Oysa, politika kavramı gündelik dilde içerdiği yönetim düzenine ve çıkar dengelerine ilişkin kısıtlı anlamından yalıtılıp belirli bir toplumsal grup için geçerli bir tutum, düşünce ve eylem sistemi olarak yorumlanırsa, çağdaş sanatın neden bu denli verimli bir manifesto üretim etkinliğine tanık olduğu anlaşılır. Birbirine karşıt çok sayıda sanat düşüncesinin ve grubunun birara-

le bir iddianın dışavurumudur. Ortaya çıkışının önkoşulları manifestonun bir "reçete" olmasını zorunlu kılar. Başka bir deyişle, hiçbir manifesto kendisine dayanan bir sanat yapının nasıl üretileceği konusunda söz söylemez. Kaldı ki, böyle bir söz söylendiğinde bile, onun yapıtı ne oranda belirleyebileceği tartışma götürür. İster Sürrealist, ister Dada, isterse de Konstrüktivist olsun, tüm manifestolar öngördükleri sanat yaklaşımının ürünlerinden büyük oranda kopukturlar; yapıtlar varsayımsal olarak dayandıkları manifestolardan ya da her tür metinden özerk

1 Bir Sürrealist yapıt: De Chirico'nun "Rahatsız Eden Muse'lar"ı (1916). Sürrealistler de yüzyıl başının manifesto yazım turyasından paylarına düşeni almışlardır. Geçmiş bir sayıda (Arredamento-Dekorasyon 29, Eylül/91) A. Breton'un böyle bir manifestosuna yer vermişlik.

2 Fütürist resim. Umberto Boccioni, "Zihnin Durumları I: Elvedalar" (1911).

3 Fütürist mimarlık. Virgilio Marchi'den bir eskiz (1924).

da bulunduğu ve bunların da barış içinde yanyana varolabileceği bir hoşgörü ortamının kurulmadığı bir dönemde manifesto yazmaktan daha doğal ve daha kaçınılmaz hiçbir davranış düşünülmemelidir. 20.yüzyıl başlarındaki büyük sanat devrimi sırasında neredeyse tüm sanatçı gruplarının neden kendilerini manifestolar yazmaya mecbur hissettikleri ancak bu ortam içinde açıklanabilir. Onlar hem yıkılmakta olan "geleneysel" sanat kavramlarına karşı çıkmakta, hem de birbirleriyle yeni sanat iktidarını ele geçirmek için savaşıyorlardı. Manifesto her şeyden önce, iktidarın kime ait olacağına belirginleşmediği bu dönemin sistematik savaş çığlığıdır.

Yirminci yüzyıl öncesinde sanat dünyası manifesto ya da benzeri bir metinle karşılaşmış değil. Dönemin geçerli sanat yönelimi tartışılmaz olduğunda manifesto yazmanın anlamsızlığı açıktır. Vazgeçilmez, yadsınamaz ve aksi düşünülemez olan yönetim sistemleri devrim manifestoları yazmaya olanak vermedikleri gibi, sanat alanında da manifestolar ortaya konmasına gerek duyurmamışlardır. Savaşın olmadığı yerde yandaşların psişik huzurunu ve özgüvenini bereketecek bir formülasyona da gerek yoktur. Bir manifestonun yazılabilmesi için, önce reddedilecek bir kurulu düzen, ardından onun yerine önerilen bir başka düzen olmalı, sonra da bu değişikliği yapmaya talip bir grup kendini öne sürmelidir. Manifesto böy-

olarak kendi gerçeklik düzlemlerinde biçimlenirler.

O halde, manifestolar yazmaya neden gerek duyulduğu sorulması ve yanıtlanması gereken bir sorudur. Bu sorunun yanıtı manifestonun bir "credo", bir "amentü" oluşuyla açıklanabilir. Hiçbir inanç sisteminin "credo"su onun tüm litürjisini ve giderek teolojisini açıklayacak kapsamlılığa olamaz. Ancak, her "credo" ait olduğu inanç sisteminin simgesel ifadesi olmakla yükümlüdür. İşlevi de bu simgesellikte gizlidir. Yandaşları ya da hedef-kitleleri o "amentü"ye dayanarak eyleme geçecek değillerdir. Eylemlerini ve amaçladıkları yeni düzeni onun koyduğu ilkelere biçimlendirecek de değillerdir. Ancak, eylemleri sırasında "iman"larını kendilerine ve dava arkadaşlarına kanıtlamak için bu standart formüller dizgesinden yararlanacaklardır. Onun varlığı grup kimliğinin ve dayanışmasının varlığı için gereklidir. Demek ki, manifestonun ve her tür bildirinin yararlılığı eylem ya da kavganın en alevli olduğu dönemle sınırlıdır. Kavga bittiğinde o, ya bir arkaik kalıntı olarak varlığını sürdürür ya da tarih kitaplarının malı olur. Nitekim, 1910 ve 20'lerin keskin sanat dönemeci aşıldığında artık sanatçılar manifestolar yazmaz olacaktırlar. Gerçi yazmayı deneyenlere rastlanacaktır; ama, ne bunları ciddiye alacak bir kitle, ne de girişilecek bir devrim bulunmayacaktır ortada.